

УДК 37.03:69:37.035

РОЛЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Олексій Караманов

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна
e-mail: ank@online.ua*

Проаналізовано роль музейної педагогіки у процесі формування загальної культури особистості. Розглянуто питання соціалізації людини під час взаємодії з музейним середовищем. Акцентовано на комунікативному аспекті цієї діяльності задля ефективності навчально-виховного процесу.

Ключові слова: музейна педагогіка, соціалізація, музейне середовище, особистість, музейна комунікація.

Питання соціалізації особистості завжди привертало увагу своєю актуальністю, зокрема в умовах становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні. Соціалізація та формування загальної культури особистості повинні завжди бути на порядку денному під час проведення освітньо-виховної роботи з молоддю, залучення її до суспільно-корисної діяльності.

Як відомо, соціалізація особистості – це процес залучення індивіда до соціального середовища, оволодіння ним уміннями і навичками практичної й теоретичної діяльності, перетворення реально існуючих відношень в особистісні риси. Соціалізація належить до тих процесів, завдяки яким люди вчаться спільно жити та ефективно взаємодіяти між собою. Вона передбачає активну участь людини у постійному засвоєнні культури людських взаємин, формуванні певних соціальних норм і правил, набутті умінь і навичок, необхідних для їх успішної реалізації.

Простежуючи еволюційний розвиток соціалізації, зазначимо, що вона передбачає поступове розширення сфери спілкування і діяльності людини як процесу саморегуляції і становлення самосвідомості та активної життєвої позиції.

Загальні питання соціалізації особистості були предметом досліджень Є. Акуліча, Ю. Богінської, О. Заболотної, М. Нагорського, М. Соколової та ін. У працях О. Беззубової, Т. Белофастової, М. Білалова, І. Пантелейчук, О. Січкарук розглянуто деякі аспекти соціалізації людини у контексті

взаємодії з музейним середовищем, діяльності музею як соціокультурного центру.

Ми ставили за мету проаналізувати специфіку впливу музейної педагогіки на процеси соціалізації та взаємодії людей у суспільстві, зокрема, у контексті організації ефективного навчального середовища.

Якщо донедавна музеї зосереджували свою роботу здебільшого на інформаційно-пізнавальній діяльності, будучи головні ідеологічними установами, то у сучасних умовах намагаються організувати свою діяльність на засадах комунікації, діалогу з відвідувачами. Здебільшого така комунікація передбачає використання традиційної форми організації навчання у музеї – екскурсії, яка повинна відображати особливості музею як соціального інституту та доповнюватися широким спектром відповідних засобів, що застосовують різні культурно-просвітницькі та навчальні заклади.

Водночас таке розуміння ролі музею у контексті соціалізації особистості, на нашу думку, є дещо застарілим, оскільки не бере до уваги зміну психологічної атмосфери діяльності людини в умовах особистісно зорієнтованого навчання, постійну інтеграцію педагогічних дисциплін, інтенсифікацію навчального процесу.

Як зазначає Є. Більченко, педагогіка як елемент культури має свою специфіку. Вона є засобом збереження (завдяки трансляції у процесі виховання культурних цінностей) існуючого типу культури й виробництва, що становить невід'ємну передумову для подальшої культурної творчості [1, с. 5]. З огляду на це можна визначити роль музейної педагогіки, яка полягатиме у перетворенні внутрішнього змісту культури, її духу, стилю, закріплених у культурних цінностях. Варіанти інтеграції музейної педагогіки до різних дисциплін можуть бути різними. Однак оптимальний варіант, на наш погляд, характеризує таке положення: історія якогось питання – його теоретичний аспект – зв'язок з музейною збіркою – реалізація у процесі створення навчального середовища на музейній експозиції. Така логіка залучення музейної педагогіки дає змогу уникати дублювання та реалізувати принципи зв'язку навчання з життям та теорії з практикою.

Світоглядний потенціал музейної педагогіки привертає щоразу більшу увагу теоретиків і практиків навчально-виховного процесу. Зважаючи на постійні зміни у сутності й характері музейної комунікації, зокрема, у контексті розвитку електронних засобів масової інформації та медіа-технологій, зазначимо, що на сьогодні актуальною стає потреба широкої інтеграції візуальних засобів масової інформації у традиційну практику освіти. Їхні можливості, без сумніву, сприятимуть застосуванню головних прийомів музейної педагогіки, зокрема й без відвідування музеїв. Усе це загалом не лише сприятиме збільшенню ефективності засвоєння нових знань,

а й соціалізації особистості учня відповідно до вимог особистісно зорієнтованого навчання.

На думку відомого американського педагога Д. Дьюї, інтерес до знань в учня слід виховувати як до засобу вирішення життєвих проблемних ситуацій. У результаті у нього повинні скластися переконання щодо корисності, практичності та динамізму знання людини. Зважаючи на те, що для широкого загалу людей інтелектуальний інтерес не є головним, Дьюї зауважував, щоби школа перетворилася головно в інститут з підготовки дітей до засвоєння практичних знань, умінь і навичок. Це б дало змогу реалізувати мету соціально-педагогічних зусиль: виховання молодого покоління, здатного забезпечити органічне поєднання особистісних та суспільних інтересів. Значимо, що особливе місце у концепції Д. Дьюї посідали соціально-політичні чинники соціалізації молоді, які базувалися на теорії прагматизму та відповідно пояснювали буття природи, суспільства і людини [4, с. 23].

За переконаннями російського вченого Л. Виготського, інтелектуальні процеси є лише частковими і складовими, службовими та допоміжними у тому поєднанні думок і слів, які становлять художню форму [2, с. 50]. Він намагався обґрунтувати зміст і сутність соціалізації людини. Загальний напрям цього методу визначав такою формулою: від форми художнього твору через функціональний аналіз його елементів і структури до відтворення естетичної реакції і визначення її загальних законів. Механізм психологічних процесів, що відповідає мистецькому твору, засвідчує, що символічність або образність слова дорівнює його поетичності, тобто основою художнього переживання стає образність, а його спільним характером – звичайні властивості інтелектуального та пізнавального процесів. Дитина, наводить приклад вчений, яка вперше побачила скляну кулю, назвала її кавуном, пояснюючи нове й невідоме для неї враження від кулі за допомогою минулого та відомого уявлення про кавун [2, с. 39–44].

Аналогічно можна навести приклади, коли діти, ознайомлюючись з невідомим раніше музейним експонатом, активно дискутують між собою щодо його походження, різноманітних рис та властивостей. Це уможливає його порівняння з тими предметами, які вони бачили раніше, про які мають уявлення. Відповідно відбувається дуже важливий процес, коли ми маємо можливість простежити технологію інтерпретації музейного експонату: обмін думками, удосконалення комунікативних навичок, уміння дискутувати, співпереживати тощо. Важливим для успішної соціалізації молодої людини є формування власного, неповторного погляду щодо значення музейних предметів та ефективної взаємодії з іншими відвідувачами.

Що ж необхідно брати до уваги у процесі соціалізації людини у музеї, на яких моментах акцентувати? У процесі споглядання та взаємодії з музейним предметом у свідомості людини відбуваються певні зміни, її

природа визначає та виявляє з глибин підсвідомості приховані до певного часу естетичні відчуття та поняття, що набувають для неї цілком нового значення та смислу. Відповідно виникає ефект співпричетності до експонату, “занурення” до певної історичної епохи та нове розуміння її значення, трансформація цього розуміння у дійсність. Такий перехід визначають нові умови, що оточують людину (музейні предмети, урочиста атмосфера та взаємодія з іншими відвідувачами музею).

Вищезазначений ефект має найбільшу значущість у ранньому віці, коли в дитини найбільш розвинута така риса, як вразливість. Вміло організоване музейне заняття з вдалим підбором експозиції, методів і засобів навчання (і навіть неформальне обговорення його результативності після проведення) надовго закріпиться у свідомості дитини, дасть змогу їй набути необхідні навички спілкування зі своїми однолітками.

Це актуально й тоді, коли у підлітковому віці у розвитку дитини триває первинна соціалізація, яка мало чим відрізняється від дитячої. Водночас для цього віку є характерним відчуття дорослості – якісно новий рівень потреб, своєрідний “шлях у майбутнє”, до нового соціального статусу. Під час роботи з цією групою відвідувачів слід розуміти переосмислення ролі музею у сучасному суспільстві, намагаючись удосконалювати форми і методи навчання відповідно до вимог часу. Доцільно застосовувати методи “виховуючих ситуацій”, рольового заглиблення, асоціацій тощо.

Завершальним етапом первинної соціалізації є період юнацтва, коли на передньому плані стають актуальні проблеми соціального й особистісного самовизначення. За Л. Виготським, саме у цей період вирішальну роль у процесі соціалізації відіграє відчуття дорослості, що передбачає формування відповідного світогляду.

На зміну уявлень про соціалізацію особистості у музеї наприкінці ХХ–на початку ХХІ ст. суттєво вплинули процеси експериментування, які зумовили трансформацію традиційних форм музейної роботи. На думку І. Пантелейчук, це полягало у впровадженні інноваційних технологій експозиційного дизайну; використанні “немузейних” видів діяльності – музейного менеджменту, маркетингу; зміні кадрової політики; застосуванні новітніх інформаційно-комунікативних технологій; створенні віртуальних музеїв [5, с. 10].

Такі процеси є свідченням “нового бачення” музеїв у “суспільстві знань”, коли їхня діяльність створює не лише відповідний пафос та ефекти, а й виконує важливі соціальні функції, зумовлені конструктивним діалогом між різними поколіннями людей, виявляється у ролі “форумів для соціального діалогу”. Це можна пояснити зростанням рівня компетентності та цінності музеїв у світі, у межах численних громад та спільнот. Деякі з ключових аспектів цієї діяльності – нагромадження й прикладне застосування

знань про загальнолюдські та культурні досягнення у минулому, просвітницька робота щодо розуміння колективної відповідальності людства за збереження власної культурної спадщини та ідентичності. Відповідно до уставу Міжнародного комітету музеїв і етнографічних колекцій саме просвітницька робота у контексті соціалізації дедалі більше домінує у діяльності музеїв серед п'яти головних завдань, зокрема, збирання, збереження, дослідження, освіти/комунікації та організації виставок [6].

Розуміння важливості практичного застосування музейної педагогіки як культурологічної складової у відродженні соціально-педагогічної функції школи сприятиме формуванню внутрішньої культури дитини, подоланню різноманітних кризових явищ в освіті шляхом зміцнення її впливу на духовний розвиток школяра. Інтерпретація культури як феномена педагогічного, а педагогіки як феномена культурного повинно змінити традиційне педагогічне бачення людини.

У найближчий час діяльність з питань підвищення ефективності навчання й виховання молодого покоління стане найголовнішою галуззю суспільного виробництва, зосереджуючи найрізноманітніші ресурси. Ми зважаємо на те, що до цієї діяльності реально буде залучено чимало людей. Відповідно до вищезазначеного можна визначити два підходи, що впливають на сучасну освітню практику:

- *перший*, що спирається на класичну традицію, базується на уявленні про освіту як про процес формування “культурної людини” відповідно до певних норм та взірців, у межах якого людину розглядають як “чистий лист”, що потребує заповнення;
- *другий*, який вважають більш “прогресивним”, набуває дедалі більшого поширення останніми роками; пов'язаний з уявленням про освіту як спосіб максимального розкриття індивідуальних властивостей та здібностей особистості.

Якщо у першій моделі оволодіння знаннями є метою, а знання розглядають як єдині для усіх, то у другій знання сприймають як засіб відповідно до індивідуальних потреб учня.

У контексті цього можна визначити такі чинники соціалізації особистості засобами музейної педагогіки, зумовлені новими вимогами часу:

- інтеграція візуальних засобів масової інформації у практику освіти;
- залучення музеїв у нові інтеграційні процеси, що передбачає децентралізацію управління та створення навчальних комплексів;
- розвиток індустрії туризму, що потребує якісну підготовку нових спеціалістів;
- підвищення якості форм організації навчання в музеї, що стимулює взаємодію вихованців та збільшує інтерес до музейних експонатів;

- залучення музеїв до сфери дозвілля, що розширює контакти з глядацькою аудиторією;
- зміна психологічної установки особистості, що зумовлює посилення зворотного зв'язку між відвідувачами і музейними спеціалістами.

Проаналізуємо вищезазначені чинники з метою виявлення специфіки впливу музейної педагогіки на процеси взаємодії людей у суспільстві. На нашу думку, вона буде найбільш ефективною під час такої діяльності:

- організація дискусій з метою вирішення актуальних соціальних питань людства у глобальному вимірі;
- позитивне сприйняття власної ідентичності та відчуття власної гідності у різних відвідувачів (у контексті міжкультурного діалогу);
- урахування мультиперспективного підходу до історії різних спільнот (громад) певної країни;
- підвищення культурної компетенції музею та активізація його навчальних та посередницьких функцій.

Використання музейної педагогіки як чинника соціалізації особистості є цілком очевидним і реальним, бо “світ стрімко рухається в добу інтерактивних технологій, які змінять спосіб нашої комунікації, навчання, роботи, гри та життя”, що потребує “повного переосмислення того, що ми навчилися, – як можна заново пробудити ентузіазм до навчання, який ми спостерігаємо в малих дітей; як постійно навчатися і поглиблювати знання впродовж життя; як заохочувати до навчання тих, хто прийде після нас, і, врешті-решт, як позитивно змінювати світ” [3, с. 515].

Предметно вивчаючи різноманітні історичні явища та виконуючи функції посередника в освітніх, культурних і дозвіллевих запитах суспільства, музеї повинні поширювати у найрізноманітніший спосіб нові знання серед своїх відвідувачів; бути не пасивними спостерігачами й реєстраторами, а активними учасниками збереження спадщини людства, моделювати відповідні навчальні стратегії щодо розуміння цієї спадщини та соціальної ідентичності.

1. Більченко Є. Педагогіка як форма буття культури: перспективи діалогу педагогічної та культурологічної парадигм // Шлях освіти. 2006. № 5. С. 2–5.
2. Выготский Л. Психология искусства. М., 1986.
3. Драйден Г., Вос Д.. Революція в навчанні / Пер. з англ. М. Олійник. Львів, 2005.
4. Дьюи Д. Школа и общество. М., 1925.
5. Пантелейчук І. В. Трансформація музею як соціокультурного інституту (XX – початок XXI ст.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. К., 2006.

6. International Committee for Museums and Collections of Ethnography.
<http://www.icom-oesterreich.at/2007/>

THE ROLE OF MUSEUM PEDAGOGY IN THE PERSONALITY SOCIALIZATION PROCESS

Oleksiy Karamanov

*Ivan Franko National University of L'viv,
Doroshenko Str. 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine
e-mail: ank@online.ua*

The article analyses the role of museum pedagogy in forming the personality general culture. The issues of person's socialization in communicating with museum environment are regarded. The communicative aspect of this activity for the effective learning is emphasized.

Key words: museum pedagogy, socialization, museum environment, personality, museum communication.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.2006
Прийнята до друку 15.12.2006